

ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTAS
HUMAN RIGHTS MONITORING INSTITUTE

VEIKLOS ATASKAITA
2009

Vilnius
2010

2009-ųjų METŲ VEIKLOS ATASKAITA

Žmogaus teisių stebėjimo institutas (ŽTSI) buvo įkurtas 2003 metais, siekiant prisidėti prie atviros demokratinės visuomenės kūrimo Lietuvoje, įtvirtinant žmogaus teises ir laisves. Strateginiai Instituto tikslai – vystyti Lietuvos pilietinės visuomenės gebėjimus stebėti ir veikti valstybinę žmogaus teisių politiką bei praktiką; skatinti žmones naudotis žmogaus teisėmis, ir esant reikalui, padėti jas apginti; vystyti žmogaus teisėms pagarbią kultūrą Lietuvoje, keliant į viešumą žmogaus teisių pažeidimus, jų priežastis ir pasekmes, skatinant viešas diskusijas bei dialogą tarp piliečių ir valstybės institucijų su žmogaus teisių užtikrinimu susijusiais klausimais, motyvuojant valstybės institucijas ir pareigūnus efektyviai tobulinti teisės aktus, programas bei paslaugas, orientuotas į žmogaus orumo bei žmogaus teisių apsaugos įtvirtinimą bei raginant valdžios institucijas atsiskaityti visuomenei dėl politikos ir praktikos, liečiančios žmogaus teisių apsaugą. ŽTSI vykdo kasdieninę valstybės institucijų stebėseną, viešai reagoja į padarytus ar potencialius žmogaus teisių pažeidimus, atlieka tyrimus, ruošia išvadas ir rekomendacijas, inicijuoja strategines bylas teismuose.

www.hrmi.lt

© Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2010

ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTAS
HUMAN RIGHTS MONITORING INSTITUTE

Didžioji g. 5, LT-01228, Vilnius, Lietuva
Tel.: +370 (5) 23 14 681
Faks.: +370 (5) 23 14 679
El.p.: hrmi@hrmi.lt
Internete: www.hrmi.lt

TURINYS

IŽANGA	4
I. STEBĖSENA IR ADVOKACIJA	5
1.1. APŽVALGA „ŽMOGAUS TEISIŲ ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE 2007-2008“	5
1.2. VIEŠIEJI PAREIŠKIMAI IR PASIŪLYMAI	6
1.3. KREIPIMAI Į GENERALINĘ PROKURATŪRĄ	8
1.4. DALYVAVIMAS DISKUSIJOSE IR SEMINARUOSE	9
1.5. DALYVAVIMAS DARBO GRUPIŲ, KOMITETŲ IR KOMISIJŲ VEIKLOJE	10
II. STRATEGINIS BYLINĖJIMASIS	11
2.1. KOVO 11 D. EITYNIŲ BYLA	11
2.2. GATAJEVŲ BYLA	11
2.3. BYLA DĖL SAVIRAIŠKOS LAISVĖS RIBŲ	12
2.4. D.D. PRIEŠ LIETUVĄ (PAREIŠKIMO NR. 13469/06)	13
III. ŠVIETIMAS IR SĄMONINGUMO KĖLIMAS	14
3.1. PROJEKTAS „DAUGIALYPĖ DISKRIMINACIJA IŠ ARTI“	14
3.2. SAVAITĖ PRIEŠ RASIZMĄ IR KITAS NEPAKANTUMO FORMAS 2009	16
3.3. ANTRŲJI VASAROS ŽMOGAUS TEISIŲ MOKYKLA	17
3.4. ŽMOGAUS TEISIŲ MĖNUO 2009: MENININKAI UŽ ŽMOGAUS TEISES	17
3.5. SEMINARAS "KOVA SU NEPAKANTUMU IR DISKRIMINACIJA BEI TARPUSAVIO PAGARBOS IR SUPRATIMO SKATINIMAS"	19
3.6. INFOBIULETENIS	19
3.7. ASMENŲ IR INSTITUCIJŲ KONSULTAVIMAS	20
3.8. ŽTŠI IR ŽINIASKLAIDA	21
IV. TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS	22
4.1. ŽTŠI TYRIMŲ VADOVĖ – ECSOL EKSPERTINIO TINKLO NARĖ	22
4.2. S. MARCINKEVIČ PRIEŠ UAB „DISONA“ BYLA PRISTATYTA ES ANTI-DISKRIMINACINĖS TEISĖS KONFERENCIJOJE	22
4.3. ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTO VALDYBOS PIRMININKO PLENARINIS PRANEŠIMAS JT ŽMOGAUS TEISIŲ TARYBOS SESIJOJE	22
4.4. ŽTŠI DIREKTORIAUS PRANEŠIMAS KONFERENCIJOJE DĖL CŽV SLAPTŲJŲ SULAIKYMŲ PROGRAMOS	23
4.5. BENDRADARBIAVIMAS SU TARPTAUTINĖMIS ORGANIZACIJOMIS	23
4.6. EKSPERTINIS DARBAS UŽSIENYJE	23
V. STRUKTŪRA	24
5.1. ŽTŠI VALDYBA	24
5.2. DARBUOTOJAI	24
5.3. EKSPERTAI IR KONSULTANTAI	24
5.4. SAVANORIAI IR PRAKTIKANTAI	25
VI. FINANSINIAI RESURSAI	27

2009-ieji metai Lietuvoje ir pasaulyje buvo paženklinėti ekonominės ir finansinės krizės, todėl pagrindinis dėmesys buvo nukreiptas į neigiamų krizės padarinių sumažinimą bei finansinio stabilumo užtikrinimą. Ne visos pasitelktos priemonės buvo apgalvotos ir tinkamos: reformuojama mokesčių sistema apsunkino kai kurių socialiai pažeidžiamų grupių padėtį, verslo sektorius susilpnėjo, bedarbystė sparčiai augo. Deja, valstybės institucijos susitelkusios ties kova su recesija ir pavojais finansinei sistemai į antrą planą nustumė pilietinės visuomenės gerbūvio pagrindą – pagarbą žmogaus teisėms ir jų tinkamą įgyvendinimą.

2009-ųjų metų spalio mėnesį Lietuvoje viešėjęs Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaras Thomas Hammarberg taikliai nusakė susiklosčiusią situaciją. Komisaro žodžiais, finansų krizės sukelta ekonominė krizė gresia peraugti į socialinę krizę, kuri savo ruožtu sąlygotų politinę krizę, ir norint to išvengti mes turime suvokti, kad kalbėti apie žmogaus teises yra labai svarbu. „Svaržymai neišvengiami, tačiau raktinis žodis - „kaip“ tie svaržymai daromi – ar nepriimami sprendimai, dėl kurių labiausiai nepasiturintys, labiausiai pažeidžiami žmonės nukentės labiausiai,“ sakė komisaras. Jis taip pat perspėjo, kad bedarbystės augimas, kaip tokių sprendimų pasekmė, yra itin pavojingas, nes jis suteikia puikią dirvą radikalioms populistinėms jėgoms, kurių veikimą puikiai iliustruoja kitų šalių pavyzdžiai, kuomet per paskutinį pusmetį užfiksuota eilė sunkių neapykantos nusikaltimų – žmogžudysčių dėl etninės kilmės.

Keldamas visuomenės sąmoningumą ginant savo ir kitų asmenų žmogaus teises, viešai kreipdamasis į valdžios institucijas su pasiūlymais, ekspertiniais vertinimais bei ruošdamas strategines bylas, Žmogaus teisių stebėjimo institutas ir 2009-aisiais metais siekė prisidėti prie žmogaus teises gerbiančios, tolerantiškos visuomenės kūrimo. Kartu su Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ir Lietuvos žmogaus teisių centru, ŽTSI įgyvendino Europos Komisijos PROGRESS programos finansuojamą projektą „Daugialypė diskriminacija iš arti“. Šio projekto metu buvo orientuotasi į žmogaus teisėms pagarbios kultūros ugdymą regionuose – rengtos išvažiuojamosios radijo laidos, diskutuota su filmo „Vilniaus getas 2009“ (rež. A. Leikaitis, 2009 m.) žiūrovais bei surengti trijų dalių mokymai regioninės žiniasklaidos atstovams. Žiniasklaidos vaidmuo formuojant visuomenės nuomonę yra itin reikšmingas, todėl bendradarbiavimas su žurnalistais yra vienas iš esminių elementų gilinant visuomenės žinias apie lygias galimybes bei skatinant pakantumą aplinkiniams nepriklausomai nuo jų lyties, amžiaus, etninės kilmės, neįgalumo, seksualinės orientacijos, religijos, įsitikinimų ir kitų bruožų ar savybių.

Be informacijos ir praktinių žinių žiniasklaidos atstovams teikimo, ŽTSI lygiagrečiai vykdė žiniasklaidos monitoringą, kurio rezultatai prisidėjo rengiant penktąją apžvalgą „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007-2008“. Žmogaus teisių ekspertų komanda, pasiremdama žiniasklaidos monitoringo metu surinktais duomenimis, taip pat institucijų ataskaitomis, teisės aktų analize bei savo išvargomis, pateikė išsamų žmogaus teisių padėties įvertinimą pagal nustatytas sritis.

Žmogaus teisių stebėjimo institutas ir ragina valstybines ir nevyriausybinės organizacijas ir kitais metais veikti kartu gerinant žmogaus teisių padėtį Lietuvoje vadovaujantis Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaro Thomas Hammarberg vizito Lietuvoje metu išsakyta išvalga: „Žmogaus teisės reikalauja nuolatinio struktūruoto darbo, tai nėra proginių pasisakymų klausimas. Struktūriškas požiūris yra lemiamas veiksnys. Turi vykti nuolatinis dialogas, kurio svarbiausias aspektas – demonstruojamas rimtas požiūris į nevyriausybinių sektorių ir realus bendradarbiavimas“ .

I. STEBĖSENA IR ADVOKACIJA

1.1. Apžvalga „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007-2008“

2009 m. birželio 1 d. Žmogaus teisių stebėjimo institutas pristatė penktąją žmogaus teisių apžvalgą „Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007-2008“ (toliau – Apžvalga), parengtą remiantis ŽTSI tyrimais, valstybės institucijų, tarptautinių tarpvalstybinių bei nevyriausybinių organizacijų išvadomis, ekspertų konsultacijomis bei žiniasklaidos monitoringo duomenimis.

Apžvalgoje buvo pažymėta, kad žmogaus teisių padėties blogėjimo nuo įstojimo į Europos Sąjungą 2004-aisiais tendencija išliko. Pagrindinės tendencijos, vyravusios 2007-2008 metais buvo šios:

1. Sparčiai plito rasizmas, antisemitizmas, ksenofobija, homofobija, ir kitos nepakantumo formos.
2. Ženkliai pablogėjo socialiai pažeidžiamų grupių – moterų, vaikų, neįgaliųjų, ir kitų – padėtis.
3. Nemažėjo žmogaus teisių, kurios yra esminės veiksmingos demokratijos funkcionavimui – teisės į politinį dalyvavimą, teisės į saviraiškos laisvę, teisės į privataus gyvenimo gerbimą, teisės į teisingą teismą – pažeidimų.

Blogėjant žmogaus teisių padėčiai, mažėjo žmonių pasitikėjimas valstybės institucijomis, kurios privalo šias teises ginti. 2008 metų pabaigoje atlikta visuomenės nuomonės apklausa parodė, kad keturi penktadaliai respondentų, manančių, kad jų teisės buvo pažeistos, dėl to niekur nesikreipė, iš jų beveik 80% tai motyvavo netikėjimu, kad gaus efektyvią pagalbą.

2008-aisiais metais pasirodė moksliskai pagrįstas tiesioginio ryšio tarp nerimą keliančių emigracijos mastų ir nepatenkinamos žmogaus teisių padėties Lietuvoje įrodymas. Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkų Airijoje, Anglijoje, Ispanijoje ir Norvegijoje įsikūrusių lietuvių atlikta apklausa parodė, jog dauguma emigrantų į Lietuvą negrįžta ne dėl ekonominių priežasčių, o dėl to, kad svetur geriau užtikrintas saugumas, laisvė ir kitokie, labiau pagarbūs, santykiai tarp žmonių.

Tarp sričių, kuriose Lietuvai reikėtų pasitempti gerinant verslo aplinką ir tuo pačiu tikintis užsienio investicijų didėjimo, Apžvalgą parengę ekspertai paminėjo teisės viršenybės įtvirtinimą, skaidresnį teismų darbą, nuosavybės apsaugos stiprinimą, viešojo administravimo gerinimą ir kitas efektyvaus žmogaus teisių įgyvendinimo įtakojamas sritis.

Apžvalgos pristatymas BNS spaudos centre

Žmogaus teisių įgyvendinimo Apžvalga buvo pristatyta BNS spaudos centre dalyvaujant Žmogaus teisių stebėjimo instituto direktoriui Henrikui Mickevičiui bei programų direktorei Dovilei Šakalienei, Socialinių tyrimų instituto Etninių tyrimų centro vadovui Tadiui Leončikui, Lygių galimybių plėtros centro projektų vadovei Margaritai Jankauskaitei bei Globalios iniciatyvos psichiatrijoje direktorei Dovilei Juodkaitei.

2009 m. birželio mėn. ataskaita buvo pristatyta išrinktajai LR Prezidentei Daliai Grybauskaitėi (ataskaitą pristatė ŽTSI valdybos nariai Dainius Pūras, Arūnas Pemkus ir direktorius Henrikas Mickevičius). Ataskaitos mintys atsispindėjo LR Prezidentės inauguracinėje kalboje, o liepos

mėn., D. Grybauskaitės prašymu, ŽTSI pateikė sąrašą pasiūlymų žmogaus teisių padėčiai Lietuvoje gerinti.

2009 m. liepos 13 d. Švedijos karalystės ambasadorės Lietuvoje Ulrikos Cronenberg-Mossberg kvietimu, susipažinti su Apžvalga susirinko daugelio ES bei kitų valstybių ambasadoriai ir ambasadų atstovai. Renginio, vykusio Švedijos ambasados patalpose metu, ŽTSI Valdybos pirmininkas ir JT Vaiko teisių komiteto narys Dainius Pūras, ŽTSI direktorius Henrikas Mickevičius bei Etninių tyrimų centro vadovas Tadas Leončikas pristatė Apžvalgą bei drauge su diplomatais aptarė ryškiausias pastarojo meto žmogaus teisių padėties pokyčių tendencijas. Aktyvus auditorijos dalyvavimas diskusijoje leido manyti, kad daugeliui Lietuvoje reziduojančių diplomatų žmogaus teisių situacija tapo rūpimu klausimu. Išsakytose pastabose ambasadoriai išreiškė susirūpinimą bendra žmogaus teisių padėtimi Lietuvoje, korupcijos augimu, žmogaus teisių švietimo stoka, jaunimo tolerancijos lygio smukimu bei abejingumu probleminėms šeimoms bei vaikams su negalia. Susirinkusieji pritarė, kad politikos dėmesys vien ekonominiams klausimams yra nepakankamas ir Lietuvai neatidėliojant reikalinga nacionalinė žmogaus teisių institucija, kuri formuotų valstybės politiką žmogaus teisių apsaugos srityje.

1.2. Viešieji pareiškimai ir pasiūlymai

1.2.1. Dėl teisės į taikius susirinkimus

Reaguodamas į nevyriausybių organizacijų, žiniasklaidos atstovų ir piliečių užklausas, 2009 m. vasario 20 d. Žmogaus teisių stebėjimo institutas išplatino komentarą, kuriame priminė pagrindinius teisės į taikius susirinkimus turinio bei ribojimų aspektus, dalyvių bei valdžios teises ir pareigas.

Komentare buvo kalbama apie policijos taikytas priemones 2009 m. sausio 16 d. mitingo metu, taip pat apie savivaldybių veiksmus Lietuvos profesinėms sąjungoms ir nevyriausybiniams organizacijoms realizuojant savo konstitucinę teisę į susirinkimų laisvę. Organizacijos 2009-ųjų metų pradžioje kreipėsi į savivaldybes su prašymais išduoti pažymėjimus surengti viešas protesto akcijos su tikslu išreikšti nesutikimą su valdžios įgyvendinamų ekonominės ir finansinės krizės įveikimo planu bei kai kuriomis pasiūlytomis reformomis. ŽTSI priminė, kad teisė į taikius susirinkimus yra viena iš demokratijai gyvybiškai svarbių politinių teisių, todėl teisinėje praktikoje ji interpretuojama plačiai, o išimtiniai šios teisės apribojimai – siaurai. ŽTSI taip pat pažymėjo, kad jeigu manoma, jog šalutinis taikaus susirinkimo rezultatas gali būti neramumai, valstybė privalo imtis adekvačių priemonių taikaus susirinkimo dalyvių saugumo užtikrinimui, neramumų organizatorių ir vykdytojų išaiškinimui bei patraukimui atsakomybėn. Priemonės, kurių imamasi neramumas nuslopinti, turi būti proporcingos.

2009 m. kovo 3 d. Žmogaus teisių stebėjimo institutas išplatino viešąjį pareiškimą „Ar teisė į taikius susirinkimus galioja tik radikalams?“, kuriame išreiškė savo poziciją dėl Vilniaus savivaldybės administracijos veiksmų. Savivaldybės administracija neišdavė pažymėjimo dėl suderinto laiko ir vietos ŽTSI ir bei Lygių galimybių plėtros centro (LGPC) eitynėms „Prieš rasizmą ir ksenofobiją – už toleranciją ir pakantumą“ kovo 11-ąją, Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dieną. Pareiškime ŽTSI pabrėžė neprofesionalių tarnautojų veiksmus susirinkimų (renginių) derinimo posėdžių metu, Susirinkimo įstatymo pažeidimus (daugiau – skyriuje Strateginis bylinėjimasis) bei retoriškai klausė ar Vilniaus miesto savivaldybei nepakeliui su konstituciniais Lietuvos siekiais – demokratija, pliuralizmu, pilietine valstybe ir žmogaus teisėmis.

2009 m. kovo mėnesį ŽTSI informavo apie teisės į susirinkimų laisvę pažeidimus Lietuvoje Europos Parlamento narius, Europos komisiją prieš rasizmą ir netoleranciją (Europos Taryba) ir Europos Tarybos Žmogaus teisių komisarą.

1.2.2. Siūlymas tobulinti Nacionalinio susitarimo šeimos klausimais projektą

2009 m. gegužės 28 d. ŽTSI drauge su kitomis nevyriausybiniams organizacijomis, išnagrinėję Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtą Nacionalinio susitarimo šeimos klausimais

projekta, pateikė savo pastabas bei pasiūlymus šio projekto tobulinimui. Organizacijos pastebėjo, kad neturi būti marginalizuojamos ir diskriminuojamos ne santuokos pagrindu sukurtos šeimos bei formuojama šeimų hierarchija. Buvo pasiūlyta plėtoti socialines paslaugas, padedančias darbingo amžiaus asmenims derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus, imtis veiksmingesnių kovos su smurtu šeimoje priemonių, suteikiant kompleksiską pagalbą smurto aukoms, užtikrinant teisinę jų apsaugą, smurtautojo baudžiamumą ir smurto recidyvų prevenciją bei skirti didesnę dėmesį reprodukcinės sveikatos šeimose užtikrinimui.

1.2.3. Dėl Nepilnamečių nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo

2009 m. birželio 25 d., ragaudamas į Seimo priimtą Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pakeitimo įstatymą (toliau – Įstatymas), ŽTSI kartu su kitomis 32-mis organizacijomis viešai kreipėsi į Lietuvos Respublikos Prezidentą Valdą Adamkų. Organizacijos atkreipė dėmesį į Įstatymo nekokybiškumą, kolizijų gausą bei diskriminacines nuostatas, kuriomis yra pažeidžiamas tarptautiniuose teisės aktuose bei LR Konstitucijoje įtvirtintas asmenų lygybės principas. Kreipimąsi pasirašiusios organizacijos kvietė Prezidentą nepritari LR Seimo priimtam Įstatymui, jo nepasirašyti bei, atsižvelgiant į Įstatymo netobulumus ir prieštaravimus žmogaus teisių apsaugos standartams, grąžinti LR Seimui jį tobulinti.

2009 m. birželio 26 d. Prezidentas vetavo prieštaringai vertinamą įstatymą bei grąžino jį pakartotinai svarstyti Seimui.

1.2.4. Dėl verslo ombudsmeno institucijos steigimo tikslingumo: keli klausimai Vyriausybei ir Seimui

Reaguodamas į teisėkūros iniciatyvą įsteigti specializuotą verslo ombudsmeno instituciją Žmogaus teisių stebėjimo institutas 2009 rugsėjo mėn. 21 d. išplatino viešą pareiškimą, kuriame uždavė viešus klausimus LR Seimo ir Vyriausybės nariams dėl dar vienos institucijos steigimo pagrįstumo ekonominio sunkmečio sąlygomis.

Viešajame pareiškime ŽTSI atkreipė dėmesį, kad funkcijas, kurios pagal Smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymo pakeitimo ir papildymo projektą būtų priskiriamos naujai institucijai, jau vykdo Seimo kontrolierių įstaiga, o kadangi lėšų taupymas yra valstybės prioritetas, verslo ombudsmeno institucijos, finansuojamos iš valstybės biudžeto, įsteigimas yra nepagrįsto ir neatsakingo išlaidavimo pavyzdys. ŽTSI taip pat pasisakė, kad skundus nagrinėjančių, t.y. retroaktyviai dirbančių institucijų skaičiaus didinimas nesprenžia žmogaus teisių problemų iš esmės. Instituto manymu, neskatinant institucinės žmogaus teisių užtikrinimo infrastruktūros efektyvaus veikimo, neatliekant proaktyvaus darbo žmogaus teisių srityje, naivu tikėtis, kad darbas su skundais pagerins Lietuvos žmonių padėtį - tiek smulkiojo ir vidutinio verslo atstovų, tiek bet kurios kitos visuomenės grupės.

1.2.5. Raginimas atmesti Rezoliucijos projektą dėl kreipimosi į Europos Teisingumo Teismą

2009 m. lapkričio mėn. 10 d. Žmogaus teisių stebėjimo institutas kreipėsi į Seimo narius išsakydamas savo pastabas dėl Seimui pateikto Rezoliucijos projekto „Dėl Lietuvos Respublikos kreipimosi į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą“ (Nr. XIP-1215). Projekte buvo išreiškiamas nepasitenkinimas 2009 m. rugsėjo 17 d. Europos Parlamento priimta Rezoliucija dėl Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo. ŽTSI paragino Seimo narius prieš balsuojant už Rezoliucijos projektą atkreipti dėmesį į tai, kad:

- a) Seimui pateiktame Rezoliucijos projekte nepagrįstai raginama kreiptis su ieškiniu į Europos Bendrijos Teisingumo Teismą remiantis Europos Bendrijos sutarties 230 straipsniu, kadangi Europos Parlamento priimta Rezoliucija nėra privalomas teisės aktas ir negali turėti teisinių pasekmių trečiosioms šalims.

- b) Rezoliucijoje nėra akcentuojama, kad Lietuva pažeidė kokį nors konkretų Europos Bendrijos sutarties straipsnį ar iš jo išplaukiantį privalomą teisės aktą, dėl ko Europos Parlamento raginimas ES Pagrindinių teisių agentūrai pateikti nuomonę būtų negalimas.
- c) LR Seimui priėmus šį Rezoliucijos projektą, tarptautinei bendruomenei toliau būtų demonstruojamas mūsų valstybės nebrandumas ir nesugebėjimas priimti kritikos bei daroma žala Lietuvos, kaip demokratinės ir žmogaus teises gerbiančios valstybės, įvaizdžiui bei reputacijai.

1.3. Kreipimaisi į Generalinę Prokuratūrą

1.3.1. Neapykantos kurstymas internetiniuose komentaruose

2009-aisiais metais ŽTSI aktyviai reagavo į netolerancijos apraiškas (neapykantos kurstymas, angl. *hate speech*) internetinėje žiniasklaidoje publikuojamų straipsnių komentaruose. Buvo pateikta eilė pareiškimų Generalinei prokuratūrai dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo prieš internetinių komentarų autorius, kurie, kaip ir ankstesniais metais, dažniausiai buvo nusiteikę prieš tautines, religines, seksualines mažumas bei transseksualius asmenis.

1.3.2. Prašymas inicijuoti ikiteisminį tyrimą dėl galimo teisėsaugos pareigūnų pareigų nevykdymo

Reaguodamas į 2009 m. spalio 10 d. internetiniame naujienų portale Lrytas.lt (www.lrytas.lt) patalpintą Ričardo Vitkaus straipsnį „Iškrypėlio vyro įkaite tapo jo paties duktė“, 2009 m. spalio 16 d. ŽTSI kreipėsi į Generalinę prokuratūrą su prašymu inicijuoti ikiteisminį tyrimą dėl galimo teisėsaugos pareigūnų pareigų nevykdymo sukėlusio didelę žalą. Policijos pareigūnams nepagrįstai nepradėjus ikiteisminio tyrimo nebuvo sustabdyti žagintojo veiksmai, žagintojo duktė buvo ilgą laiką seksualiai išnaudojama tėvo, kentė fizinę bei psichinę prievartą bei buvo verčiama lytiškai santykiuoti su nepažįstamais asmenimis už piniginių atlygį.

2009 m. lapkričio 2 d. buvo gautas atsakymas iš Šiaulių apygardos prokuratūros dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo Telšių m. AVPK Mažeikių raj. policijos komisariato pareigūnų atžvilgiu.

1.3.3. Prašymas inicijuoti ikiteisminį tyrimą dėl nusikaltimų žmoniškumui, neteisėto valstybės sienos perėjimo ir neteisėto asmens laisvės atėmimo

2009 m. gruodžio 11 d. ŽTSI kreipėsi į Generalinę prokuratūrą su prašymu pradėti ikiteisminį tyrimą pagal BK 292 str. (Neteisėtas valstybės sienos perėjimas), BK 291 str. (Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną), BK 146 str. (Neteisėtas laisvės atėmimas) ir pagal BK 100 str. (Tarptautinės teisės draudžiamas elgesys su žmonėmis).

Po 2005 m. laikraštyje „The Washington Post“ publikuoto straipsnio „CŽV laiko įtariamuosius terorizmu slaptuose kalėjimuose“ išaiškėjo, kad 2001 m. Jungtinės Amerikos Valstijos aštuoniose Azijos, P. Amerikos bei Europos valstybėse įkūrė tinklą slaptų kalėjimų, skirtų laikyti nelaisvėje bei tardyti įtariamus grupuotės „Al Qaeda“ narius. 2009 m. rugpjūčio mėn. 20 d. JAV dienraštyje „ABC News“ publikuotame žurnalisto Matthew Cole straipsnyje Lietuva buvo įvardinta kaip trečioji Europos valstybė, kurioje galimai buvo įsteigtas slaptas CŽV kalėjimas įtariamiesiems dėl teroristinių išpuolių laikyti. Remdamasis šiuose bei daugybėje kitų straipsnių pateikta informacija, Lietuvos tarnybų buvusių ir esančių vadovų pasisakymais bei Amnesty International, Europos Tarybos bei kitų organizacijų atliktais tyrimais, ŽTSI, šių faktinių duomenų pagrindu, prašė Generalinės Prokuratūros ištirti ar Lietuvos teritorijoje nebuvo padarytos aukščiau minėtos nusikalstamos veikos bei, informacijai pasitvirtinus, patraukti kaltininkus baudžiamojon atsakomybėn.

1.4. Dalyvavimas diskusijose ir seminaruose

1.4.1. Spaudos konferencija „Valstybinės psichikos sveikatos strategijos svarba finansų krizės metu“

2009 m. balandžio 3 d. Žmogaus teisių stebėjimo instituto atstovai dalyvavo VŠĮ „Globali iniciatyva psichiatrijoje“ surengtoje spaudos konferencijoje, kurios metu buvo diskutuojama kas nuveikta įgyvendinant prieš dvejus metus priimtą *Valstybinę psichikos sveikatos strategiją* bei kokios yra jos įgyvendinimo ateities perspektyvos. Kalbėtojai pabrėžė, kad krizės metu dėl nuolatinio streso, įtampos, socialinės nelygybės labiausiai pažeidžiama bei silpniausia grandimi tampa individo ir visuomenės psichikos sveikata, kuriai, tokiu atveju, derėtų susilaukti ypatingo valdžios, visuomenės bei specialistų dėmesio.

Spaudos konferencijoje dalyvavo: Žmogaus teisių stebėjimo instituto valdybos pirmininkas Dainius Pūras; VŠĮ „Globalios iniciatyvos psichiatrijoje“ direktorė Dovilė Juodkaitė; VŠĮ „Psichosocialinės reabilitacijos centras“ direktorė Rūta Lukošaitytė; Lietuvos psichologų sąjungos Psichikos sveikatos komiteto pirmininkas Paulius Skruibis; Žmogaus teisių stebėjimo instituto direktorius Henrikas Mickevičius.

1.4.2. Seminaras NVO teisininkams

Pasiruošimas teisminei inscenizacijai

2009 m. birželio 16-18 d. ŽTSI Tyrimų vadovė Jolanta Samuolytė dalyvavo Lietuvos Žmogaus Teisių centro organizuotame seminare Nevyriausybių organizacijų teisininkams „Antidiskriminacinė teisė: lygių galimybių praktinis įgyvendinimas“. Seminaro metu 20 dalyvių iš įvairių organizacijų išklaušė teorinį kursą apie galiojančią anti-diskriminacinę reguliavimą, teisės aktus ir teismų praktiką bei pritaikė įgytas teorines žinias praktikoje. J. Samuolytė dalyviams pristatė pranešimą tema „Kreipimosi į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą tvarka ir priimami sprendimai“ bei moderavo teismo inscenizaciją. Teisminės inscenizacijos proceso metu dalyviai "bylinėjosi" hipotetinėje etninės diskriminacijos byloje: ruošė procesinius dokumentus bei pristatė savo poziciją teismo posėdyje.

1.4.2. Konferencija "Jungtinių tautų Kairo veiksmų programai 15 metų: Mes ne prašome, mes reikalaujame"

2009 m. lapkričio 20 d. Seimo Visuomenės plėtros, reprodukcinės sveikatos ir teisių parlamentinės grupės ir Seimo Europos informacijos biuro surengtoje konferencijoje „Jungtinių Tautų Tarptautinės Kairo konferencijos veiksmų programai 15 metų: Mes ne prašome, mes reikalaujame“ pranešimą skaitė Žmogaus teisių stebėjimo instituto Tyrimų vadovė Jolanta Samuolytė. Seimo Europos informacijos biure vykusioje konferencijoje buvo kalbama apie Kairo tarptautinės konferencijos veiksmų programos tikslus, uždavinius bei jų įgyvendinimą Europoje ir Lietuvoje. ŽTSI Tyrimų vadovė pristatė pranešimą tema „Reprodukcinės teisės Kairo veiksmų programoje ir Lietuvoje“, kuriame pabrėžė reprodukinių teisių, numatytų Kairo veiksmų programoje, atotrūkį nuo jų realaus įgyvendinimo Lietuvoje bei identifiko labiausiai dėmesio reikalaujančias sritis.

J.Samuolytė 2009 m. lapkričio 30 d. diskusijoje

Diskusiją vedė Seimo Visuomenės plėtros, reprodukcinės sveikatos ir teisių parlamentinės grupės narė prof. Marija Aušrinė Pavilionienė.

Su konferencijoje pristatytais pranešimais galima susipažinti specialiame leidinyje „Jungtinių Tautų Tarptautinės Kairo konferencijos veiksmų programai 15 metų: Mes ne prašome, mes reikalaujame“ (Lietuvos Respublikos Seimas, Vilnius, 2010).

1.4.3. Seminarai Baltarusijos žurnalistams ir žmogaus teisių gynėjams

2009 m. Žmogaus teisių stebėjimo instituto direktorius Henrikas Mickevičius ir Programų koordinatore Natalija Bitiukova pravedė eilę seminarų Baltarusijos žurnalistams ir žmogaus teisių gynėjams, organizuotų Baltarusijos nevyriausybinėje organizacijoje Vilniuje „Žmogaus teisių namai“. Seminarų metu ŽTSI atstovai aptarė teisės į susirinkimų laivę bei saviraiškos laisvės apsektus, apžvelgė Europos Žmogaus Teisių Teismo veiklos principus bei teisminę praktiką. Seminarų dalyviai taip pat turėjo galimybę sudalyvauti ŽTSI atstovų parengtoje teisminėje inscenizacijoje, kurioje nagrinėjo saviraiškos laisvės ribų bylas. Bendradarbiavimą su VŠĮ „Žmogaus teisių namai“ Žmogaus teisių stebėjimo institutas tęs ir 2010 metais.

1.5. Dalyvavimas darbo grupių, komitetų ir komisijų veikloje

2009 m. ŽTSI atstovai dalyvavo šiose šių darbo grupių, komitetų ir komisijų veikloje:

- *Pretendentų į teisėjus atrankos komisijoje* – ŽTSI direktorius Henrikas Mickevičius;
- *Darbo grupė Lietuvoje galiojančių teisės aktų, įgyvendinančių Konvenciją dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus bei teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais (Orhuso konvencija), nuostatomis išnagrinėti ir įvertinti* – ŽTSI Programų koordinatore Natalija Bitiukova.
- *LR Prezidentės darbo grupė sudaryta pateikti pasiūlymus dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo tobulinimo* – ŽTSI Valdybos pirmininkas Dainius Pūras.
- *LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas* – ŽTSI Tyrimų vadovė Jolanta Samuolytė pasisakė komiteto posėdžiuose, kuriuose buvo nagrinėjamos 2009 m. vasarą priimtose naujos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo redakcijos pataisos.
- *LR Teisingumo ministro sudaryta darbo grupė, skirta teisės aktų, kurie sudarytų prielaidas steigti ir funkcionuoti neliečiamo kapitalo fondams Lietuvos Respublikos, projektams parengti* – ŽTSI valdybos narys Arūnas Pemkus (darbo grupės vadovas). 2009 m. Teisingumo ministerijos organizuotame Geriausios teisėkūros iniciatyvos konkurse, Žmogaus teisių stebėjimo instituto ir partnerių – Pilietinės atsakomybės fondo, NVO Teisės instituto ir UAB „Integrity PR“ – pateiktas siūlymas nustatyti, kad parama, gauta į Labdaros ir paramos fondų įstatyme reglamentuojamą neliečiamo kapitalo fondą, galėtų būti investuojama, tiek visuomenės, tiek teisės srities žinovų buvo pripažintas geriausia teisėkūros iniciatyva.
- *Nacionalinio atsakingo verslo apdovanojimo vertinimo komisijoje* – ŽTSI direktorius Henrikas Mickevičius. Nacionalinį atsakingo verslo apdovanojimą inicijuoja Jungtinių Tautų vystymo programa Lietuvoje kartu su LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei kitomis valstybės institucijomis. ŽTSI yra šios programos partneris.

II. STRATEGINIS BYLINĖJIMASIS

2009 m. Žmogaus teisių stebėjimo institutas taip pat vykdė strateginį bylinėjamąsį, siekdamas sisteminių pokyčių tam tikrose srityse ir gindamas asmenų, priklausančių pažeidžiamoms grupėms, interesus ir teises.

2.1. Kovo 11 d. Eitynių byla

2009 m. kovo 4 d. Žmogaus teisių stebėjimo institutas kartu su Lygių galimybių plėtros centru (toliau – LGPC) pateikė pranešimą Vilniaus miesto administracijos direktoriui dėl 2009 m. kovo 11 d. organizuojamo taikaus susirinkimo „Prieš rasizmą ir ksenofobiją – už toleranciją ir pakantumą“. Pranešime buvo pažymima, kad „minint Lietuvos Respublikos nepriklausomybės dieną ir pasisakant už laisvą, demokratinę ir žmogaus teises gerbiančią Lietuvą, 2009 m. kovo 11 d. kartu su kitomis organizacijomis organizuoja taikų susirinkimą ir eitynes „Prieš rasizmą ir ksenofobiją – už toleranciją ir pakantumą“. Susirinkime turėjo dalyvauti taikūs Lietuvos gyventojai, norintys išreikšti savo nuomonę ir pasisakyti už laisvą, demokratinę ir tolerantišką Lietuvą.

Po dviejų Renginių (susirinkimų) derinimo komisijos posėdžių, kuriuose dalyvavo ŽTSI ir LGPC atstovai, 2009 m. kovo 10 d. buvo gautas Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Saugaus miesto departamento raštas, kuriame buvo teigiama, kad „...atsisakome išduoti pažymėjimą dėl suderintos susirinkimo vietos, laiko ir formos, nes organizuojant susirinkimą gali būti pažeistas valstybės ar visuomenės saugumas, viešoji tvarka, žmonių sveikata ar dorovė ar kitų asmenų teisės ir laisvės“.

Kovo mėnesį ŽTSI ir LGPC su pareiškimu kreipėsi į Vilniaus miesto 1-ąją apylinkės teismą, prašydami pripažinti, kad Vilniaus miesto savivaldybės administracija, atsisakydama išduoti pažymėjimą pažeidė pareiškėjų teisę į taikių susirinkimų laisvę bei prašė panaikinti minėtą Vilniaus miesto savivaldybės administracijos sprendimą kaip neteisėtą ir nepagrįstą. Pareiškėjai savo poziciją grindė tuo, kad Vilniaus miesto savivaldybės administracijos sprendimas buvo priimtas pažeidžiant Susirinkimo įstatymo normas, nes motyvuotas sprendimas raštu buvo priimtas likus mažiau nei 48 valandoms iki susirinkimo pradžios. Taip pat tuo, kad atsisakant išduoti pažymėjimą dėl suderintos susirinkimo vietos, laiko ir formos, vienas iš pagrindinių motyvų buvo nurodytas policijos negalėjimas užtikrinti viešosios tvarkos bei renginio saugumo, nepateikiant jokių konkrečių įrodymų, leidžiančių daryti tokią prielaidą.

2009 m. rugsėjo 21 d. Vilniaus miesto 1-asis apylinkės teismas, išnagrinėjęs ŽTSI ir LGPC pareiškimą, jį atmetė. Šis teismo sprendimas 2009 m. spalio 20 d. buvo apskųstas Vilniaus apygardos teismui. Apeliacinio skundo nagrinėjimas teismo posėdyje numatytas 2010-ųjų metų gegužės mėnesį.

2.2. Gatajevų byla

2007 m. rudenį Lietuvoje buvo sulaikyti čečėnų kilmės sutuoktiniai Malik ir Chadizat Gatajevai, įtariami savo globotinių vaikų teisių pažeidimu: fizinio smurto naudojimu bei turto prievartavimu. Prieš dešimt metų į Lietuvą atvykusi Gatajevų, Grozne registruotų vaikų globos namų „Rodnaja semja“ (*Gimtoji šeima*) steigėjų, šeima susilaukė didelio Valstybės saugumo departamento dėmesio, o vėliau prasidėjo teismų maratonas. 2009-ųjų metų birželio pradžioje Kauno miesto apylinkės teismas paskelbė pirmąjį nuosprendį: sutuoktiniai buvo pripažinti kaltais dėl savavaldžiavimo, neįvykusio sveikatos sutrikdymo ir grasinimų, nors kaltinimas buvo pareikštas ir dėl turto prievartavimo bei sukčiavimo. 2009 m. rugsėjo mėn. Kauno apygardos teismas Gatajevų veiksmų kvalifikacija buvo pakeista iš kaltinimo savavaldžiavimu į turto prievartavimą, ir bausmė buvo sugriežtinta. 2009-ųjų metų rugpjūčio mėnesį suėjus bausmės įvykdymo terminui, prokuroro prašymu, Kauno apygardos teismas pratęsė sutuoktinių suėmimą dar trims

mėnesiams, siekdamas užtikrinti jų dalyvavimą bylos nagrinėjime apeliacine tvarka. Dėl suėmimo termino pratęsimo Gatajevų advokatai kreipėsi į Lietuvos apeliacinį teismą, kuris rugsėjo 9 d. patenkino jų skundus ir panaikino Kauno apygardos teismo nutartis, kuriomis sutuoktinių suėmimų terminai buvo pratęsti. Teismas pažymėjo, kad pratęsus suėmimą Gatajevams, buvo pažeistas Baudžiamojo proceso kodekse numatytas proporcingumo principas – esminis, skiriant procesines prievartos priemones.

2009-ųjų metų rugsėjo mėn. 25 d., išnagrinėjęs apeliacinius Gatajevų advokatų ir prokurorų skundus, Kauno apygardos teismas konstatavo, kad baudžiamasis įstatymas buvo pritaikytas neteisingai ir sugriežtino nuosprendį. Sutuoktiniai buvo pripažinti kaltais prievartavę turtą iš šešių globotų našlaičių ir jiems buvo skirta griežtesnė bausmė – po vienerius metus ir šešis mėnesius nelaisvės.

Žmogaus teisių stebėjimo institutas sekdamas procesą prieš Gatajevus, pastebėjo galimus žmogaus teisių pažeidimus ikiteisminio tyrimo bei teismo proceso metu (susijusius su spaudimu bylos dalyviams, jų laisvės ribojimu, ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir teisėjo šališkumu, nekaltumo prezumpcijos, teismo proceso atvirumo, bei ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumo principo pažeidimais). Dėl galimų pažeidimų ŽTSI kreipėsi į šias institucijas:

- *Teisėjų etikos ir drausmės komisiją* – dėl drausminės bylos iškėlimo teisėjui Almantui Lisauskui. Pagrindas: teisėjo išsakyti teiginiai naujienų portalui Alfa.lt, galimai pažeidžiantys teisėjų bešališkumo principą;
- *Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją* – dėl 2009 m. vasario 24 d. naujienų portale lrytas.lt publikuotame straipsnyje „Našlaičius engusių čekėnų byla – už uždarų durų“ išsakytų teiginių, galimai pažeidžiančių nekaltumo prezumpcijos principą, įtvirtintą Lietuvos žurnalistų etikos kodekse;
- *Generalinį prokurorą A. Valantiną* – 2009 m. kovo 3 d. dėl Kauno apygardos prokurorės Nomados Oškutytės veiklos tarnybinio patikrinimo, atkreipiant dėmesį dėl galimo neteisėto ikiteisminių duomenų atskleidimo žiniasklaidos atstovams bei kratų metu paimitų nuotraukų viešinimo.
- *Į Europos Parlamento Žmogaus teisių pakomitetį* – siekiant atkreipti dėmesį į žmogaus teisių pažeidimus Khadzhat ir Maliko Gatajevo baudžiamojoje byloje.

ŽTSI tęs darbą su šia rezonansine byla 2010-aisiais metais.

2.3. Byla dėl saviraiškos laisvės ribų

2009 m. vasarą Lietuvių Tautinis centras (LTC) kreipėsi į teismą su ieškiniu dėl „dalykinės reputacijos gynimo ir neturtinės žalos atlyginimo“. Ieškovas prašė įpareigoti Žmogaus teisių stebėjimo institutą paneigti 2009 m. kovo 3 d. per naujienų agentūros BNS Spaudos centrą išplatintą informaciją: „ (...) LTC, deklaruojančiam nepakantumą kitų tautų, rasių bei religijų žmonėms, skelbiančiam, jog žmogaus teisės bei antifašizmas yra kraštutinis, bei demonstruojančiam simpatijas Vieningajam lietuvių nacionaldarbininkų sąjūdžiui (VLNDS) ir kitiems radikalams“ bei atlyginti 1 litą neturtinės žalos (daugiau apie pareiškimą skaitykite ataskaitos skiltyje Viešieji pareiškimai ir pasiūlymai).

Atsiliepime į ieškinį ŽTSI priminė, kad teisę į saviraiškos laisvę garantuoja Konstitucija bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Apribojimai turi būti pagrįsti, proporcingi bei taikomi atsižvelgiant į tai, kokia informacija skleidžiama ir gaunama – žinios (duomenys, faktai) ar nuomonė.

Visuomenės informavimo įstatyme teigiama, jog žinia yra žiniasklaidoje skelbiamas faktas ar tikri (teisingi) duomenys, jie turi atitikti tikrovę. Tuo metu nuomonė yra „požiūris, nusimanymas,

nuovoka, supratimas, mintys arba komentarai apie bendro pobūdžio idėjas, faktų ir duomenų, reiškinių ar įvykių vertinimai, išvados ar pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais". Nuomonė gali būti suprantama kaip tam tikra asmens išvada iš jau esančių kitų duomenų. Atribodamas žinią nuo nuomonės, teismas turįs analizuoti visą straipsnio ar kalbos turinį, kontekstą, pasisakymo aplinkybes ir tikslą, sakinio konstrukciją, pavartotas meninės išraiškos formas.

ŽTSI taip pat atkreipė dėmesį į gausią Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką teisės į saviraiškos laisvę bylose, ypatingai akcentuodamas, kad šiuo atveju paskelbė informaciją apie viešą juridinį asmenį politinės diskusijos kontekste. Tokiomis aplinkybėmis saviraiškos laisvės ribos yra ypatingai plačios ir nepaliekančios galimybės pripažinti dalykinės reputacijos pažeidimą.

2010 m. vasario 22 d. Vilniaus m. 3-iasis apylinkės teismas priėmė sprendimą, kuriuo atmetė LTC ieškinį.

2.4. D.D. prieš Lietuvą (Pareiškimo Nr. 13469/06)

Byloje D.D. prieš Lietuvą ŽTSI Europos Žmogaus Teisių Teisme atstovauja Lietuvoje neveiksniu pripažinto asmens teises ir interesus. Byloje keliami klausimai, susiję su neveiksnumo teisiniu institutu – teisės į teisingą teismą garantijų neužtikrinimas, pripažįstant asmenį neveiksniu; neproporcingas asmenų su psichine negalia laisvių ir teisių suvaržymas, nesant įsteigto riboto veiksnio instituto. Pareiškėjas skundžiasi dėl Konvencijos 5, 6, 8, 13 ir 14 straipsniuose įtvirtintų teisių pažeidimų.

Atsižvelgiant į byloje keliamų klausimų svarbą, trečios šalies poziciją byloje Teismui pateikė JAV Harvardo universiteto Neįgaliųjų projektas (Harvard Project on Disability) ir Europos nacionalinių žmogaus teisių institucijų grupė (The European Group of National Human Rights Institutions).

Laukiama Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo priėmimo.

III. ŠVIETIMAS IR SĄMONINGUMO KĖLIMAS

3.1. Projektas „Daugialypė diskriminacija iš arti“

2009-aisiais metais Žmogaus teisių stebėjimo institutas kartu su Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (LGKT) ir Lietuvos žmogaus teisių centru (LŽTC) įgyvendino projektą „Daugialypė diskriminacija iš arti“. Projekto, iš dalies finansuojamo pagal Europos Bendrijos PROGRESS programą, tikslas buvo supažindinti Lietuvos visuomenę su daugialypės diskriminacijos koncepcija, diskriminacijos apraiškomis bei suteikti galimybę žiniasklaidos ir nevyriausybių organizacijų atstovams patobulinti savo profesinius įgūdžius ir išplėsti žinias. Įgyvendindamas šį projektą Žmogaus teisių stebėjimo institutas surengė seminarų ciklą regioninei žiniasklaidai, parengė seriją radijo laidų bei prodiusavo dokumentinį filmą „Vilniaus getas 2009“.

3.1.1. Seminarai regioninės žiniasklaidos atstovams

Žiniasklaidos vaidmuo formuojant visuomenės nuomonę yra itin reikšmingas, todėl bendradarbiavimas su žurnalistais yra vienas iš esminių veiksnių gilinant visuomenės žinias apie lygias galimybes bei skatinant pakantumą aplinkiniams nepriklausomai nuo jų lyties, amžiaus, etninės kilmės, neįgalumo, seksualinės orientacijos, religijos ar įsitikinimų. Akivaizdu, kad regionuose vietinės žiniasklaidos priemonės populiareesnės nei nacionalinės, tad šių svarbių temų gvildenimas jose itin aktualus Lietuvos visuomenei, kurios didesnė dalis gyvena anaipol ne sostinėje. Dėl to, seminarai apie daugialypės diskriminacijos fenomeną buvo skirti būtent regioninės žiniasklaidos atstovams bei orientuoti į tos pačios grupės apmokymą trimis lygiais.

Pirmojo seminaro Druskininkuose metu beveik trisdešimt žurnalistų iš Kauno, Panevėžio, Šiaulių, Kupiškio, Prienų, Ignalinos, Rokiškio bei kitų Lietuvos kampelių buvo supažindinti su žmogaus teisių sąvoka bei sampratos raida, teisiniu žmogaus teisių įtvirtinimu regioniniu bei tarptautiniu lygmenimis, socialiniu žmogaus teisių sampratos kontekstu ir tyrimais daugialypės diskriminacijos srityje. Su dalyviais buvo aptartos kultūrinės diskriminacijos mechanizmų (re)produkcijos prielaidos, paskutinės ŽTSI strateginės bylos bei informacijos pateikimo visuomenei ypatumai.

Pirmojo seminaro dalyviai praktinių užsiėmimų metu

Antrasis seminaras, į kurį susirinko ta pati žurnalistų grupė, vyko Vilniuje. Pirmąją seminaro dieną dalyviai aplankė tris organizacijas - Motinos ir vaiko pensoną, Romų visuomenės centrą bei VŠĮ „Vaikų liniją“, kur su pažeidžiamų grupių problemomis bei jiems teikiamos pagalbos būdais juos supažindino organizacijų atstovai. Antrąją seminaro dieną klausytojams paskaitas skaitė

Apsilankymas Motinos ir vaiko pensione antrojo seminaro metu

septyni kompetentingi savo sričių ekspertai, kurie pristatė tokius aktualius tyrimus bei mokslo studijas kaip: „Lesbiečių, gėjų, biseksualų ir transseksualų (LGBT) teisių apsauga ir socialinės atskirties tyrimas“, „Neįgaliųjų įvaizdis Lietuvoje – požiūris iš Skandinavijos“, „Diskriminacija dėl amžiaus viešajam sektoriuje“ ir kt.. Savo paskaitose ekspertai akcentavo žiniasklaidos vaidmenį kovojant su rasinės, etninės, amžiaus diskriminacijos, homofobijos bei nepakantumo „kitokiems“ apraiškomis visuomenėje, prisidedant prie geresnės informacijos sklaidos bei tolerancijos ugdymo mūsų valstybėje.

Trečiojo seminaro metu Palangoje buvo siekta padėti žurnalistams susidaryti aiškų vaizdą, kaip žmogaus teisės sąveikauja su žiniasklaida, kokią didelę galią pastaroji turi, ir kaip ją teisingai panaudoti. Baigiamojo seminaro metu interaktyvių užsiėmimų metu su dalyviais dirbo Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos, Žurnalistų etikos inspektorius, Lygių galimybių plėtros centro bei Lietuvos Žurnalistų sąjungos atstovai. Diskusijų metu buvo aptarta pagarba žmogaus teisėms žiniasklaidoje, profesinės etikos niuansai, panagrinėti

žmogaus teisių pažeidimai visuomenės informavimo priemonėse, išanalizuota vizualinė diskriminacija žiniasklaidoje lyčių požiūriu.

Dr. E. Žiobienės paskaita trečiojo seminaro dalyviams

3.1.2. Dokumentinis filmas "Vilniaus getas 2009"

Dok.f. „Vilniaus getas 2009“ (rež. A. Lelkaitis, 2009 m., Lietuva)

2009-ųjų metų spalio pabaigoje *Ad Hoc: Nepatogus kinas* festivalio metu buvo pristatytas režisieriaus Audriaus Lelkaičio dokumentinis filmas „Vilniaus getas 2009“. Šis filmas, atspindintis 21-ojo amžiaus Vilniaus romų būties būvį buvo sukurtas režisieriui bendradarbiaujant su Žmogaus teisių stebėjimo institutu ir konsultuojant ekspertams, Tadiui Leončikui. Po filmo premjeros surengta eilė filmo peržiūrų **Žmogaus teisių mėnesio 2009** renginių metu bei derinant su išvažiuojamosiomis radijo laidomis

įvairiuose Lietuvos regionuose (žr. žemiau). Visos peržiūros buvo nemokamos, po jų žiūrovai turėjo galimybę pabendrauti su režisieriumi A. Lelkaičiu bei žmogaus teisių ekspertais. 2010-aisiais metais bus surengtos papildomos populiarumo sulaukusio filmo peržiūros bei platinami DVD. Šis filmas taip pat bus demonstruojamas tarptautinio kino festivalio „Kino pavasaris 2010“ metu.

Filmo aprašymas: *Juos dažnai vadina „Vilniaus čigonų taboru“, bet taboras – tai laisvanoriškai susibūrusių ir laisvai klajojančių romų bendrija. Prieš bene 50 metų sovietų valdžia Kirtimuose prie Vilniaus apsistodavusius romus savotiškai įkalino: priregistravo viename pastate ir paliko tarp dangaus ir žemės – šiandien niekas jiems čia nepriklauso, nei žemė, nei vargani nameliai, kuriuos miesto valdžia imasi griauti. Iš žmonių atėmė jų gyvenimo būdą, bet, regis, nieko nedavė mainais. Šiandien juos kalina nebe griežtas sovietinis režimas, bet nematoma izoliacijos siena, sunkiai peržengiama iš abiejų pusių.*

3.1.3. Radijo laidų ciklas

2009-ųjų lapkričio-gruodžio mėnesiais didžiuosiuose šalies miestuose buvo transliuojamas interaktyvių radijo laidų ciklas „Daugialypė diskriminacija iš arti“. Su daugialypės diskriminacijos fenomenu, diskriminacijos apraiškomis bei už lygių galimybių įgyvendinimo priežiūra atsakingos institucijos veikla klausytojus supažindino Socialinių tyrimų instituto Etninių tyrimų centro vadovas Tadas Lenčikas, "Vilniaus getas 2009" režisierius Audrius Lelkaitis, Lygių galimybių kontrolierės patarėja teisės klausimais Laima Vengalė, bei ŽTSI programų direktorė Dovilė Šakalienė. Ekspertų komanda, keliaudama po Lietuvos regionus, taip pat pristatė neseniai išleistą dokumentinį filmą „Vilniaus Getas 2009“ (žr. aukščiau) bei kvietė į nemokamas filmo peržiūras, vykusias po kiekvienos laidos. Programos rėmuose nuskambėjo 9 unikalios radijo laidos (6 buvo pakartotos) stotyse „Radijas Kelyje“ (lapkričio 5 ir 11 d., Klaipėda), „Kauno fonas“ (lapkričio 12 ir 19 d., Kaunas), „Saulės radijas“ ir „Antroji radijo stotis“ (lapkričio 19 d., Šiauliai); „Pulsas“ (lapkričio 26 d. ir gruodžio 8 d., Panevėžys); „Znad Wilii“ (lapkričio 27 d., Vilnius); „Opus 3“ (lapkričio 30 d. ir gruodžio 6 d., Vilnius); „Lietuvos radijas“ (gruodžio 3 d., Vilnius).

Ekspertai prieš radijo laidą

3.2. Savaitė prieš rasizmą ir kitas nepakantumo formas 2009

2009 metų kovo 20-26 d. Žmogaus teisių stebėjimo institutas kartu su partneriais tradiciškai surengė *Savaitę prieš rasizmą ir kitas nepakantumo formas*, kurios renginiai yra dalis visą Europą apimančios Savaitės prieš rasizmą, koordinuojamos nevyriausybinų organizacijų tinklo UNITED, kovojančio prieš visų rūšių nepakantumą. Savaitės prieš rasizmą, kurios šūkis 2009 m. buvo Vertinkime įvairovę (angl. *Value diversity*), metu buvo surengti šie renginiai:

Specialūs užsiėmimai mokyklose skirti Tarptautinei dienai prieš rasinę diskriminaciją (kovo 21-oji) paminėti (istorinė rasizmo perspektyva, šiuolaikinės rasizmo ir kitos nepakantumo formos bei kovos su jomis būdai, apimant Lietuvos Respublikoje galiojančius tarptautinius ir nacionalinius teisės aktus). Pagal ŽTSI ir Lygių galimybių plėtros centro parengtą medžiagą devyniolikoje Lietuvos mokyklų vyko specialūs užsiėmimai.

Diskusija "Rasizmas Lietuvoje: Paslėptas ar neegzistuojantis". Diskusijoje dalyvaujant svečiams iš LR Generalinės prokuratūros, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos, Lygių galimybių kontrolierės tarnybos, Socialinių tyrimų instituto bei žiniasklaidos atstovams buvo aptartos šiuolaikinės rasizmo tendencijos pasauliniu ir Lietuvos mastu. Buvo pristatytas šiuolaikinis požiūris į biologinę rasės koncepciją, paneigiančią rasizmo ideologijos esmę, bei išreikšta viltis, kad didėjantis pilietinis aktyvumas ir sąmoningumas padės mūsų visuomenei atsikratyti nepakantumo kitokiems.

Paroda „Ni hao / Labas“. Netradicinėje erdvėje – Transylvania Pub užkeigoje Sienamiestyje – buvo surengta menininkės Giedrės Valtaitės fotografijų paroda, siūlanti pažintį su itin egzotiškos mums kultūros – vienos iš Kinijos provincijų – žmonėmis. Menininkės teigimu „<...> visur žmonės tokie pat, taisyklės – paprastumas, žmogiškumas, tos pačios, tik skiriasi akių, plaukų spalva. O širdys vienodos.“

Diskusija „Komentariai virtualioje erdvėje: saviraiškos laisvės ribos ir atsakomybės taikymo problematika“. Žmogaus teisių stebėjimo institute vykusios diskusijos metu ŽTSI, Generalinės Prokuratūros bei Žurnalistų etikos inspektoriaus institucijų atstovai diskutavo apie aktualius rasizmo elektroninėje erdvėje problemos aspektus. Buvo kalbėta, kad vis labiau augant nepakančių komentarų srautui itin aktualus tampa saviraiškos laisvės ribų bei rasizmo, ksenofobijos, antisemitizmo ir kitų nepakantumo formų problematikos išskėlimas į viešąjį diskursą.

Studentų debatai. Kartu su Mykolo Romerio universiteto Debatų klubu buvo surengti vieši debatai rasizmo tematika. Patyrusi studentų komanda varžėsi su svečių komanda, kurią sudarė Margarita Jankauskaitė (Lygių galimybių plėtros centras), Rūta Ruolytė (Lietuvos studentų sąjunga) ir Dovilė Šakalienė (Žmogaus teisių stebėjimo institutas).

Debatai Mykolo Romerio Universitete. Svečių komanda (V.Gelumausko nuotrauka)

Filmo apie rasizmą peržiūra ir neformali diskusija. Transylvania Pub užkeigoje žmogaus teisėmis besidomintiems svečiams buvo pristatytas režisieriaus Marc Isaacs filmas "Barkinge visi balti" iš *Ad Hoc: Nepatogaus kino programos* (LŽTC). Po filmo vyko MRU ELSA prezidento Mariaus Rindino moderuojama diskusija.

Diskusija "Ar reikia, ir kodėl, „čigonus“ vadinti „romais“?". Diskusijos metu ekspertai iš įvairių valstybės institucijų bei nevyriausybinų organizacijų nagrinėjo romų/čigonų terminijos klausimą reglamentuojančius teisės aktus, aptarė ateities perspektyvas. Iš diskusijos pradžioje pademonstruotos interviu serijos paaiškėjo, kad terminas "čigonas" vargu ar turi vienareikšmiškai negatyvų atspalvį lietuvių kalboje. Tačiau, atsižvelgiant į aštuntojo dešimtmečio pradžioje įvykusio Tarptautinio romų kongreso rekomendacinio pobūdžio rezoliuciją, tarptautinėje praktikoje imta vis plačiau taikyti romų bendruomenės pageidaujama pavadinimą "romas".

Tolerancijos akcija "Akiniai" Kaune. Partneriai Tarptautinė filmų kūrėjų asociacija "Freimas" ir Kauno apskrities visuomenės sveikatos ugdymo centras, bendradarbiaujant su ŽTSI Kaune organizavo Gyvąją biblioteką, dokumentinių filmų peržiūrą ("Svetimas tarp savų", rež. A. Šliažas; Louis Theroux žurnalistinė medžiaga) bei paskaitą apie etninių grupių padėtį Lietuvos visuomenėje.

Savaitės prieš rasizmą ir kitų formų nepakantumą 2009 partneriai ir rėmėjai: Jungtinių Tautų vystymo programa, Lietuvos žmogaus teisių centras, ELSA Vilnius (Europos teisės studentų asociacijos Lietuvos nacionalinės grupės Vilniaus filialas), ELSA Lietuva, Lygių galimybių plėtros centras, Transylvania Pub, Mykolo Romerio universiteto Debatų klubas, Vilniaus universiteto Debatų klubas, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto studentų korporacija „RePublica“ ir Studentų mokslinė draugija, Jaunimo kampanija "Visi skirtingi – visi lygūs", Tarptautinė filmų kūrėjų asociacija „Freimas“, Romų visuomenės centras.

3.3. Antroji vasaros žmogaus teisių mokykla

2009-ųjų metų birželio 25 – liepos 4 dienomis drauge su Mykolo Romerio universitetu, Elono universitetu (JAV), Europos humanitariniu universitetu, įsikūrusiu Vilniuje, bei JAV nevyriausybine organizacija Bring Human Rights Home buvo surengta jau antroji Tarptautinė vasaros žmogaus teisių mokykla.

Antroji vasaros žmogaus teisių mokykla. Teisminė inscenizacija (V. Gelumbauskos nuotrauka).

Prieš prasidedant vasaros mokyklai, ŽTSI pravedė jos dalyviams iš užsienio vienos dienos įvadinį seminarą.

Vasaros mokyklos programa apėmė interaktyvias paskaitas Mykolo Romerio Universitete, vedamas patyrusių tarptautinės teisės bei žmogaus teisių ekspertų.

Žmogaus teisių stebėjimo instituto direktorius Henrikas Mickevičius pravedė seminarą tema „Kas yra žmogaus teisės?“, o ŽTSI tyrimų vadovė J. Samuolytė kalbėjo apie strateginį bylinėjimąsi. Šalia teorinių užsiėmimų buvo rengiami seminarai, išvykos bei teismo inscenizacija. Trisdešimt kurso dalyvių iš Baltarusijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Lietuvos, Prancūzijos ir Italijos turėjo galimybę išsamiai pabendrauti su žinomais ir vertinamais profesionalais, mielai sutikusiais pasidalyti savo patirtimi tarptautinės žmogaus teisių teisės srityje.

Organizatoriai taip pat pasirūpino ir turiningu dalyvių laisvalaikiu. Po praktinių užsiėmimų vasaros mokyklos dalyviai aplankė Užsieniečių registracijos centrą Pabradėje, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą, Genocido aukų, Kauno IX, Kauno Maironio muziejus bei pasigrožėjo Trakų panorama.

3.4. Žmogaus teisių mėnuo 2009: Menininkai už žmogaus teises

Jau penktus metus iš eilės, gruodį, Žmogaus teisių stebėjimo institutas drauge su partneriais rengia Žmogaus teisių mėnesį, skirtą Tarptautinei žmogaus teisių dienai (gruodžio 10-ąją) paminėti bei paskatinti žmogaus teisėms pagarbios kultūros vystymą Lietuvoje. *Žmogaus teisių mėnesio 2009* ašis buvo meno ir žmogaus teisių sąsaja. *Žmogaus teisių mėnesio 2009* metu ŽTSI drauge su partneriais surengė šiuos renginius/akcijas:

Gyvoji erdvė „Ar galiu svajoti?“. Nuo lapkričio 30 iki gruodžio 21 d. prekybos centro „Gedimino 9“ lankytojai buvo kviečiami dalintis savo

Gyvosios erdvės lankytojų darbų pristatymas

svajonėmis – apie jas rašyti, jas piešti bei eksponuoti ant centro sienų ir lubų.

Dokumentinio filmo „Vilniaus getas 2009“ peržiūra. Jaunimo pamėgtame kino teatre „Pasaka“ buvo surengtos dvi 2009-ųjų metų pabaigoje pasirodžiusio režisieriaus Audrio Lelkaičio filmo „Vilniaus getas 2009“ peržiūros, pritraukusios sausakimšas žiūrovų sales.

Vaidybinio filmo „Vilniaus getas“ peržiūra. Vienu masiškiausiu Lietuvos filmu vadinama režisieriaus Audriaus Juzėno 2006-ųjų metų juosta pristato 1942 m. žydų gete Vilniuje įsikūrusio žydų teatro likimą bei jaunos teatro aktorės ir nacių karininko meilę užsimezgsusią kraupių įvykių fone. Filmo žiūrovams buvo pasiūlyta palyginti praėjusio amžiaus etninio genocido problemas su šiais dienomis išlikusia romų atskirtimi, egzistuojančia visai šalia jų.

Diskusijos „Nauja Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo redakcija“ dalyviai

Diskusija „Nauja Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo redakcija: diskriminuojanti apsauga ar apynasris menui“. Bendradarbiaujant su Europos studentų teisininkų asociacijos Lietuvos nacionalinės grupės Vilniaus filialu (ELSA Vilnius) buvo surengta diskusija, kurios metu įvairių sričių specialistai išsakė savo pozicijas dėl naujos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo redakcijos, pasidalino savo mintimis dėl nepilnamečių apsaugos sistemos Lietuvoje funkcionavimo, sprendė ar apskritai Lietuvai yra reikalingas tokio pobūdžio įstatymas.

Paroda „Menininkai už žmogaus teises“. Užsienio reikalų ministerijoje buvo paminėta Tarptautinė žmogaus teisių diena bei pristatyta nevyriausybių organizacijų ir menininkų bendradarbiavimo dėka parengta paroda „Menininkai už žmogaus teises“. Parodoje buvo demonstruojami specialiai šiam įvykiui sukurti ar žmogaus teisių temai dedikuoti meno kūriniai, prie kiekvieno iš jų pateikiamas trumpas menininko esė, kuriame atsispindi kūrinio ryšys su specifine žmogaus teise ar žmogaus teisių kultūra bendrai.

Parodos „Menininkai už žmogaus teises“ atidarymas Užsienio reikalų ministerijoje

Pirmoji Žmogaus teisių ambasadorė - Nomedas Marčėnaitė

Žmogaus teisių ambasadorių programa. Žmogaus teisių mėnesio 2009 metu buvo pradėta geros valios žmogaus teisių ambasadorių programa, kurios metu į žmogaus teisių advokatavimą ir visuomenės sąmoningumo lygio kėlimą bus įtraukiami žinomi žmonės iš meno, politikos, verslo bei pramogų pasaulio. Pirmąją geros valios žmogaus teisių ambasadorę buvo paskelbta Nomedas Marčėnaitė – žinoma menininkė ir visuomenės veikėja.

Žmogaus teisių šauklis. Kasmetinis labiausiai einamaisiais metais žmogaus teisių srityje pasižymėjusio asmens apdovanojimas 2009-aisiais metais buvo įteiktas Vaiko teisių apsaugos kontrolierei Rimantei Šalaševičiūtei už nuoseklią Lietuvos vaikų teisių gynybą, aktyvų pasiūlymų valdžios institucijoms teikimą bei nuolatinį dėmesį Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimui Lietuvoje.

Filmo „Moterys su skraistėmis“ peržiūra. Nyderlandų Karalystės ambasadoriaus rezidencijoje buvo surengta filmo „Moterys su skraistėmis“ (angl. „Women in Shroud“, rež. Farid Haerinejad, Mohammad Reza Kazemi, 2009, anglų k.), supažindinančio su kovotojų už moterų teises Irane veikla, peržiūra.

Nacionalinis moksleivių ir pedagogų esė konkursas. Buvo organizuoti nacionaliniai esė konkursai, kurių metu moksleiviai rašė apie meno bei žmogaus teisių sąsajas, o pedagogai siūlė idėjas, kaip

efektyviai integruoti žmogaus teisių švietimą į mokyklinės programas. Moksleiviams buvo pasiūlytos dvi esė temos („Žmogaus teisės meno kūrinuose“, „Ar menas suartina tautas?“), kuriomis buvo gauta darbų iš daugiau nei 50 mokyklų iš visos Lietuvos. Nacionaliniam pedagogų esė konkursui buvo pateikta tema „Žmogaus teisės įdomiai: Žmogaus teisių švietimo integravimas į mokyklinės mokymo programas“. Pedagogai savo kūrinuose dalinosi gerąja praktika praturtinant mokyklinės programas žmogaus teisių švietimo elementais, samprotavo apie esamą švietimo sistemą, siūlė naujas idėjas.

Dalis renginių turėjusių vykti *Žmogaus teisių mėnesį 2009* dėl gripo epidemijos buvo perkelti į 2010-ųjų metų *Savaitę prieš rasizmą ir kitų formų nepakantumą*.

Žmogaus teisių mėnesio 2009 rengėjai bei partneriai: Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija (pagrindinis partneris ir rėmėjas), NORDEN Šiaurės ministrų tarybos biuras Lietuvoje, Norvegijos Karalystės Ambasada, Švedijos Karalystės Ambasada, Danijos Karalystės ambasada, Suomijos ambasada, Nyderlandų Karalystės ambasada, LR Seimo Žmogaus teisių komitetas, LR Užsienio reikalų ministerija, Vilniaus Universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, Jungtinių Tautų vystymo programa, Europos studentų teisininkų asociacijos Lietuvos nacionalinės grupės Vilniaus filialas, Socialinių tyrimų instituto Etninių tyrimų centras, Romų visuomenės centras, Galerija „Vartai“, Lietuvos Sakaliukų sąjunga, ECO Banga (VŠĮ „Bendruomenių santykių konsultantai“), Minčių Sodas.

3.5. Seminaras "Kova su nepakantumu ir diskriminacija bei tarpusavio pagarbos ir supratimo skatinimas"

2009 m. lapkričio 19 d. įvyko seminaras, kurį organizavo Švedijos, Norvegijos ir Slovėnijos ambasados Lietuvoje bei Žmogaus teisių stebėjimo institutas kartu su valdžios ir nevyriausybinų organizacijų atstovais. Seminaro metu buvo aptartos diskriminacijos ir nepakantumo problemos Lietuvoje bei ieškota būdų paskatinti tarpusavio supratimą bei pagerinti žmogaus teisių padėtį. Švedijos Karalystės ambasadoje Lietuvoje vykusiame seminare dalyvavo ir Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaras Thomas Hammarberg. Savo kalboje jis pabrėžė, kad finansų krizės sukelta ekonominė krizė gresia peraugti į socialinę krizę, kuri savo ruožtu sąlygotų politinę krizę, tad norėdami to išvengti, mes turime suvokti, kad kalbėti apie žmogaus teises yra labai svarbu. Žmogaus teisių komisaras taip pat perspėjo, kad bedarbystės augimas yra itin pavojingas, nes jis suteikia puikią dirvą radikalioms populistinėms politinėms jėgoms, kurių veikimą puikiai iliustruoja kitų šalių pavyzdžiai, kuomet per paskutinį pusmetį užfiksuota eilė sunkių neapykantos nusikaltimų – žmogžudysčių dėl etninės kilmės.

ET Žmogaus teisių komisaras T. Hammarberg skaito pranešimą 2009 m. lapkričio 19 d. seminare

Pranešimus seminare skaitė Mykolo Riomerio universiteto profesorius Šarūnas Liekis, Socialinių tyrimų instituto Etninių studijų centro vadovas Tadas Leončikas bei Lygių galimybių centro projektų vadovė Margarita Jankauskaitė, o diskusiją moderavo Žmogaus teisių stebėjimo instituto direktorius Henrikas Mickevičius.

Prieš seminarą, komisaras atskirai aptarė žmogaus teisių padėtį Lietuvoje bei pasidalino savo įžvalgomis su ŽTSI direktoriumi Henriku Mickevičiumi.

3.6. Infobiuletenis

Žmogaus teisių stebėjimo instituto elektroninis biuletėnis ir toliau pasiekdavo daugiau nei 2000 registruotų vartotojų. 2009-aisiais metais Infobiuletėnyje buvo pristatyta:

Human Rights Watch 2009-ųjų metų pasaulinė ataskaita (World Report 2009). Vienos reikšmingiausių tarptautinių nevyriausybinų organizacijų ataskaitoje buvo išryškintos globalinės ir regioninės tendencijos ir problemos bei apžvelgta žmogaus teisių padėtis pasauliniu ir Europos Sąjungos mastu.

Komentaras dėl teisės į taikius susirinkimus. Reaguodamas į 2009-ųjų metų pradžioje padaugėjusius teisės į susirinkimų laisvę pažeidimus, ŽTSI priminė apie šios demokratijai gyvybiškai svarbios teisės reikšmę, jos platų interpretavimą doktrinoje, teisės aktuose ir teismų praktikoje.

Amnesty International pasaulinė žmogaus teisių ataskaita. Pasaulinėje žmogaus teisių padėties ataskaitoje „Amnesty International Report 2009“ ekspertai pažymėjo, kad pasaulinė ekonominė krizė yra neatskiriama nuo žmogaus teisių krizės. Ataskaitoje taip pat buvo trumpai aptarti ryškiausi žmogaus teisių pažeidimai įvairiose valstybėse, tarp jų ir Lietuvoje.

Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Agentūros (angl. Fundamental Rights Agency) 2008 metų ataskaita. Agentūros ataskaitoje buvo aptarti pastarųjų metų pokyčiai Europos Sąjungos valstybėse narėse ir bendrai ES lygmeniu: apžvelgtos rasinio nepakantumo bei diskriminacijos augimo tendencijos įvairiose srityse, taip pat vaikų, nusikaltimų aukų, pabėgėlių teisių padėtis. Ataskaitoje nė kartą minima ir Lietuva.

Europos Tarybos Komiteto prieš kankinimus ataskaita: Lietuva. Komiteto birželio pabaigos ataskaitoje apie trečiąją vizitą Lietuvoje buvo pateiktos komiteto išvados apie asmenų laikomų įvairiose uždarose institucijose (polijijos komisariatuose, kalėjimuose, pataisos namuose, psichiatrijos ligoninėje, pensionate, kt.), padėtį.

Naujausias diskriminavimo draudimo išaiškinimas. Jungtinių Tautų Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas 42-osios sesijos metu priėmė Bendrą Komentarą (ang. – General Comment) dėl nediskriminavimo ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių srityje. Šiame teisės į lygybę bei diskriminavimo draudimo išaiškinyje, pateikto autoritetingos tarptautinės žmogaus teisių apsaugos institucijos, pabrėžiama, kad diskriminacijos prigimtis priklauso nuo konteksto ir kinta laikui bėgant, todėl siekiant apimti visas diskriminacijos formas reikalingas lankstus požiūris, tad valstybės privalo užtikrinti Pakte numatytų teisių įgyvendinimą nediskriminuojant dėl jokių priežasčių.

Edinburgo Universiteto Europos Instituto kartu su Milieu Ltd. paruošta *Ataskaita dėl valstybių narių priemonių įgyvendinant Europos Bendrijos direktyvą dėl Europos Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje.* Ataskaitoje buvo pažymėta, kad ne visos direktyvos nuostatos buvo tinkamai perkeltos į Lietuvos teisę priėmus įstatymą „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ bei poįstatyminius teisės aktus.

3.7. Asmenų ir institucijų konsultavimas

3.7.1. Dėl TELE2 reklamos

2009 m. sausio 12 d. ŽTSI, atsakydamas į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos užklausą, pateikė savo nuomonę dėl TELE2 „Pildyk“ reklamos „Kalbėjimas stiprina draugystę“. Šioje reklamoje buvo išsakytas teiginys, kad svarbiausias dalykas moteriai yra krūtinė. ŽTSI nuomone, toks teiginys, išsakytas priešingos lyties atstovo, sudaiktina ir nuasmenina moteriškos lyties atstoves, tokiu būdu pažeidžia pamatinį žmogaus teisių principą – pagarbą žmogaus orumui, nes žemina moteriškos lyties asmenų orumą ir pažeidžia Lygių galimybių įstatymo nuostatą, numatančią, kad paslaugų tiekėjas, suteikdamas informaciją apie teikiamas paslaugas, turi užtikrinti, kad jas reklamuojant nebūtų išreiškiamas paniekimas ar pažeiminimas lyties pagrindu.

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba nusprendė kreiptis į UAB „Tele2“ siūlyti atsisakyti tokio moterų / merginų vaizdavimo reklamoje, kuris galėtų įžeisti žmogaus orumą, pažeminti ar niekinti moteris ar galėtų būti nevienodo moterų ir vyrų traktavimo pagrindu.

3.7.2. Dėl suėmimo taikymo pagrįstumo Lietuvoje efektyvaus įgyvendinimo

2009 m. balandžio mėn. ŽTSI, atsakydamas į Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos užklausą, išanalizavo dabartinį Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekse reglamentuotą suėmimo kardomosios priemonės reguliavimą ir pateikė teisinio reguliavimo tobulinimo pasiūlymus. Analizuodamas situaciją ŽTSI pabrėžė, kad dažnas ir daugeliu atveju nepagrįstas suėmimo skyrimas prieštarauja šios kardomosios priemonės pobūdžiui, o nepagrįstai griežtas įtariamojo asmens teisės į laisvę suvaržymas neatitinka tarptautinės bendrijos priimtų išimčių, kai prigimtinė asmens teisė į laisvę gali būti apribota.

3.7.3. Gyventojų konsultacijos

Institutas sulaukia daug gyventojų skundų ir paklausimų dėl jų pažeidžiamų teisių. Gyventojų skundai ir prašymai apima platų klausimų spektrą. Suteikiama informacija prisideda prie tikslesnio žmogaus teisių problemų identifikavimo, prisideda prie turiningesnių žmogaus teisių apžvalgų bei tam tikrais atvejais paskatina tyrimų inicijavimą.

Nepaisant to, kad gyventojų konsultavimas nėra tarp numatytų Instituto veiklų ir dėl ribotų žmogiškųjų išteklių yra sunkiai įmanomas, Instituto darbuotojai stengiasi suteikti gyventojams bent pirminę informaciją bei nukreipti į tinkamas institucijas, kuriose besikreipiantys asmenys gali apginti savo teises. 2009 metais buvo paruošti 64 išsamesni atsakymai į piliečių skundus ir paklausimus.

3.8. ŽTSI ir žiniasklaida

2009-aisiais metais ŽTSI aktyviai reiškė savo nuomonę opiais žmogaus teisių klausimais Lietuvos ir užsienio žiniasklaidoje. 2009-aisiais metais ŽTSI atstovai virš šešiasdešimt kartų dalyvavo radijo ir televizijos laidose, virš šimto kartų buvo cituojami el. naujienų portaluose bei spaudoje.

Tarp žiniasklaidos priemonių, kurios pakvietė pasisakyti ŽTSI atstovus buvo: Nacionalinė televizija ir radijas, LNK, TV3, Lietuvos ryto televizija, Baltijos televizija, Lenkų TV Polonia, Pervyj baltijskij kanal, Žinių radijas, M-1, Znad Willi, European Radio Network, Deutsche Welle, Deutschland Funk, Radiocentras, nacionaliniai, regioniniai ir užsienio agentūros ir dienraščiai: ELTA, Reuters, „Lietuvos Rytas“, „Kauno diena“, „Lietuvos Žinios“, „Vakarų ekspresas“, „Klaipėda“, „Sekundė“, „Dienraštis L.T.“, „Berliner Zeitung“, „Baltic Times“, „Litnews“, savaitraščiai: „Veidas“, „Atgimimas“, „Laikas“, „Kontrastai“, nacionalinė naujienų agentūra BNS, interneto naujienų portalai: Delfi.lt, Balsas.lt, Lrytas.lt, Bernardinai.lt, LRT.lt, Infolex.lt, Alfa.lt, 15min.lt, taz.de, Spiegel Online, on24.ee, zebra.lt, diena.lt, ir kiti.

IV. TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS

4.1. ŽTSI Tyrimų vadovė – ECSOL ekspertinio tinklo narė

Žmogaus teisių stebėjimo instituto Tyrimų vadovė Jolanta Samuolytė buvo pakviesta prisijungti prie Europos Komisijos dėl Seksualinės Orientacijos Teisės (European Commission on Sexual Orientation Law – ECSOL) ekspertinio tinklo. Šis tinklas, jungiantis tarpusavyje 26 ekspertus, tarp kurių yra akademikai, advokatai, teisėjai, nevyriausybinių organizacijų atstovai iš 24 šalių, yra nevyriausybinių, nepolitinė organizacija. Tinklo narių ekspertai turi didelę patirtį bei specialių žinių baudžiamosios, žmogaus teisių, anti-diskriminacinės bei šeimos teisės srityse. Tinklo tikslas yra skatinti tarpusavio bendradarbiavimą, keitimąsi informacija, ruošti tyrimus bei ataskaitas o taip pat įgyvendinti projektus, apimančius lytinės orientacijos bei lytinės tapatybės klausimus.

4.2. S. Marcinkevič prieš UAB „Disona“ byla pristatyta ES Anti-diskriminacinės teisės konferencijoje

2008 m. birželio 30 d. nutartimi Vilniaus apygardos teismas pripažino tiesioginės diskriminacijos faktą dėl etninės priklausomybės bandant įsidarbinti romės S. Marcinkevič byloje (*Civilinė byla Nr. 2A-1020-464/2008*), kurioje ŽTSI vykdydamas strateginį bylinėjimąsi pirmą kartą Lietuvoje pritaikė Europos valstybėse naudojamą testavimo metodą, padėjusį išsiaiškinti diskriminavimo faktą.

J. Samuolytės pranešimas Anti-diskriminacinės teisės konferencijoje

Šios bylose eiga, taikyta metodika bei rezultatai buvo pristatyti 6-ojoje Tarptautinėje Europos Sąjungos Anti-diskriminacinės teisės konferencijoje, vykusioje 2009-ųjų metų birželio 6 d. Budapešte, Vengrijoje. Konferencijoje susirinko apie 200 dalyvių iš įvairių Europos Sąjungos valstybių, atstovavusių nevyriausybines organizacijas (NVO), profesines sąjungas, ombudsmeno institucijas, kurie pristatė paskutinius pasikeitimus anti-diskriminacinės teisės srityje, reikšmingas strategines bylas bei tarpusavyje aptarė galimybes bei teises priemones NVO ir profesinėms sąjungoms kovoti su diskriminacija. Konferencijoje pristatytos medžiagos pagrindas buvo paruoštas leidinys „NVO ir profesinių sąjungų vaidmuo kovojant su diskriminacija“ (el. prieiga: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=427&langId=en>).

4.3. Žmogaus teisių stebėjimo instituto valdybos pirmininko plenarinis pranešimas JT Žmogaus teisių tarybos sesijoje

2009 m. ŽTSI valdybos pirmininkas Dainius Pūras tęsė savo darbą JT Vaiko teisių komitete. 2009 m. kovo 11 d., 10-osios Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos sesijos metu Dainius Pūras JT Tautų Vaiko teisių komiteto vardu pristatė plenarinį pranešimą, kuriame aptarė vaikų padėtį JT valstybėse narėse bei paragino investuoti į sveikus ir taikius santykius tarp vaikų bei šeimose, bendruomenėse ir visuomenėse, pabrėžė, kad vaiko teisių gynimas efektyviu būdu gali įveikti vis dar egzistuojantį ydingą smurto, socialinės atskirties, skurdo, institucionalizacijos bei bejėgiškumo ratą, bei pakvietė visus nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu suburti tam daugiau politinės valios ir bendrų suinteresuotų pusių pastangų.

4.4. ŽTSI direktoriaus pranešimas konferencijoje dėl CŽV Slaptųjų sulaikymų programos

2009 m. gruodžio 14 d. ŽTSI direktorius Henrikas Mickevičius dalyvavo Varšuvoje vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Karas su terorizmu ir žmogaus teisės“. Konferencijos metu tarptautinių nevyriausybinių organizacijų (INTERIGHTS, Amnesty International, OSIJ, Lenkijos Helsinkio Fondas, kt.), valdžios institucijų bei akademinio pasaulio atstovai aptarė teisinius ir politinius JAV Centrinės žvalgybos valdybos (CŽV) įgyvendintos Slaptųjų sulaikymų bei ypatingųjų perdavimų programos aspektus. Ekspertai išsakė savo pozicijas dėl galimų CŽV kalėjimų buvimo Lietuvos ir Lenkijos teritorijose, aptarė slaptųjų programų ir teisės gauti informaciją santykį bei karą su terorizmu žmogaus teisių aspektu. Henrikas Mickevičius skaitė pranešimą apie galimą Lietuvos dalyvavimą CŽV Slaptųjų sulaikymų bei ypatingųjų perdavimų programoje.

4.5. Bendradarbiavimas su tarptautinėmis organizacijomis

2009 m. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė didelio atgarsio, tiek Lietuvoje, tiek užsienyje sulaukusią naują *Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo* redakciją. Šioje redakcijoje įstatymdaviai nustatė, kad nepilnamečiams neigiamą poveikį daro tokia informacija, kuria *inter alia* propaguojami homoseksualūs, biseksualūs ar poligaminiai santykiai.

Ši homofobiška nuostata iš karto sulaukė neigiamos reakcijos iš Lietuvos ir tarptautinių organizacijų. Į ŽTSI kreipėsi vienos reikšmingiausių tarptautinių žmogaus teisių organizacijų, – Amnesty International ir Human Rights Watch – prašydamos suteikti daugiau informacijos apie naujos įstatymo redakcijos priėmimo eigą bei pateikti nuostatų ekspertinį vertinimą. Žiniasklaidoje pasirodžiusios informacijos bei ŽTSI pateiktų komentarų pagrindu, abi organizacijos kreipėsi į kompetentingas valstybės institucijas bei išplatino viešuosius pareiškimus, raginančius Lietuvos valdžios institucijas nutraukti seksualinių mažumų teisių pažeidimus, o Lietuvos Respublikos Prezidentą vetuoti Seimo priimtą įstatymo redakciją. 2009 m. birželio 26 d. Prezidentas Valdas Adamkus vetavo įstatymą.

4.6. Ekspertinis darbas užsienyje

2009 metais Henrikas Mickevičius, ŽTSI direktorius, nuolatinis Europos Tarybos žmogaus teisių ekspertas, pravedė eilę seminarų dėl Europos žmogaus teisių konvencijos taikymo Rusijos, Baltarusijos ir Gruzijos teisininkams – teisėjams, advokatams ir prokurorams.

ŽTSI Valdybos pirmininkas Dainius Pūras 2009 m. aktyviai dalyvavo projekte Gruzijoje, kur kartu su kitais ekspertais teikė pagalbą, kuriant vaikų psichikos sveikatos priežiūros paslaugų teikimo sistemą šioje valstybėje.

H. Mickevičius taip pat buvo ESBO atstovybės Moldovoje vykdyto projekto „Teismų procesų stebėjimas“ ekspertas. ŽTSI direktorius apibendrino projekto stebėtojų surinktą informaciją, parengė projekto ataskaitos išvadas bei rekomendacijas, o taip pat pristatė apibendrinimus ir savo išvagas 2009 m. gruodžio 7 d. Kišiniove (Moldova) vykusioje konferencijoje.

V. STRUKTŪRA

5.1. ŽTSI valdyba

Dainius Pūras – pirmininkas
Vilniaus Universiteto Medicinos fakulteto docentas, Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto narys

Henrikas Mickevičius
ŽTSI direktorius

Arūnas Pemkus
Viešųjų ryšių įmonės „Integrity“ valdybos pirmininkas

Tadas Vizgirda
Bendrovės „Airbaltic“ viceprezidentas ir atstovybės Lietuvoje vadovas

5.2. Darbuotojai

Henrikas Mickevičius, direktorius

Jolanta Samuolytė, Tyrimų vadovė

Dovilė Šakalienė, Programų direktorė

Natalija Bitiukova, Programų koordinatore

5.3. Ekspertai ir konsultantai

Daiva Brogienė, Vilniaus Universiteto doktorantė

Deividas Velkas, Žurnalistų etikos inspektoriaus patarėjas

Dovilė Juodkaitė, „Globali iniciatyva psichiatrijoje“ direktorė

Raimonda Vengrytė, „Globali iniciatyva psichiatrijoje“ darbuotoja

Eglė Šumskienė, "Globali iniciatyva psichiatrijoje" projektų vadovė

Gintautas Sakalauskas, Teisės instituto mokslinis bendradarbis

Inga Abromavičiūtė, advokatė

Laura Ūselė, Teisės instituto mokslinė bendradarbė

Margarita Jankauskaitė, Lygių galimybių plėtros centro projektų vadovė

Otilija Gabrėnaitė, Teisės projektų ir tyrimų centro tyrėja

Petras Ragauskas, Teisės instituto direktorius

Tadas Leončikas, Socialinių tyrimų instituto Etninių tyrimų centro vadovas

Vita Petrušauskaitė, Socialinių tyrimų instituto Etninių tyrimų centro tyrėja

Laima Vengalė, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba

Romas Sakadolskis, Žurnalistikos instituto lektorius, Lietuvos radijo ir televizijos tarybos narys

Nijolė Diršienė, Motinos ir vaiko pensiono direktorė
Valerija Reikertienė, Motinos ir vaiko pensiono direktorės pavaduotoja
Svetlana Novopolskaja, Romų visuomenės centro direktorė
Ivona Suchodolska, VŠĮ „Vaikų linija“ projekto koordinatorė/supervizorė
Vladimiras Simonko, Lietuvos gėjų lygos prezidentas
Jolanta Reingardė, Vytauto Didžiojo Universiteto (VDU) Sociologijos katedros docentė, Socialinių tyrimų centro vadovė
Vilma Kazlauskaitė, Lietuvos Neįgaliųjų draugijos teisininkė
Dainius Radzevičius, Lietuvos Žurnalistų sąjungos pirmininkas
Sarmitė Mikulionienė, Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos katedros docentė
Edita Žiobienė, Mykolo Romerio Universiteto docentė, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos pirmininkė, Lietuvos žmogaus teisių centro direktorė
Jolanta Aleknevičienė, Transparency International Lietuvos skyriaus projektų vadovė
Regina Valutytė, Mykolo Romerio Universiteto doktorantė

5.4. Savanoriai ir praktikantai

2009-aisiais metais ŽTSI gavo daug paraiškų iš Vilniaus Universiteto, Mykolo Romerio Universiteto, Europos Humanitarinio Universiteto studentų besidominančių žmogaus teisėmis bei pageidaujančių atlikti studijų praktika arba savanoriauti Institute.

2009 m. rugsėjo 29 d. ŽTSI buvo pakviestas dalyvauti VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute vykusioje Savanorystės mugėje. Kartu su kitomis 18 įstaigų, tarp jų

ŽTSI praktikantai ir darbuotojai, 2009m.

Transparency International Lietuvos skyriumi, NVO teisės institutu, Paramos vaikams centru, Gyvūnų globos organizacija „Pifas“ ir kt. , ŽTSI atstovai bendravo su besidominčiais savanorystės galimybėmis jaunuoliais, pasakojo apie savo veiklą, aptarė galimą bendradarbiavimą.

ŽTSI praktikantai ir savanoriai 2009-aisiais metais:

Deividas Žiūra
Anastasija Paperno
Marija Nembro
Jekaterina Kliujko
Anastasija Matchenko
Vaida Rudėnaitė
Asta Paulavičiūtė
Kristina Piskarskaitė
Enrika Janušonienė
Lukas Ramonas
Sandra Vitkauskaitė
Žavinta Burokaitė

Anastasija Miniajeva

Giedrė Valiūtė

Ieva Jurgaitytė

Morgane Dussud

Stanislava Skuodytė

VI. FINANSINIAI RESURSAI

